

UN CORESPONDENT DE PRESĂ ROMÂN LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS–HORIA PETRA PETRESCU

Eugenia Crișan

Personalitate complexă-poet, prozator, dramaturg, traducător, ziarist, militant pe țărâm cultural – prea puțin cunoscut și pe nedrept uitat, Horia Petra Petrescu s-a născut la Brașov, la 26 octombrie 1884, în familia cărturarului Nicolae Petra Petrescu¹. A crescut și s-a format sub cele mai bune auspicii. Casa părinților săi era frecventată în epocă de elita culturală a Brașovului, în frunte cu membrii familiei Mureșenilor, Iosif Blaga, Gh. Dima, Vasile Goldiș, Andrei Bârseanu. Însuși tatăl său, Nicolae Petra Petrescu era un cunoscut om de cultură, fin traducător, colaborator nelipsit din paginile revistelor pedagogice și de cultură ale vremii.

Crescut într-un astfel de mediu cultivat, trecut prin cunoscutele școli românești ale Brașovului, apoi prin universitățile din Viena, Budapesta și Leipzig, Horia Petra Petrescu și-a format un larg orizont cultural. Dar zestrea spirituală cea mai de seamă – acumulată de timpuriu în casa părinților săi, apoi, în contact direct cu tinerimea academică română, în cadrul Societății „Petru Maior” la Budapesta sau a „României June” la Viena, în redacția revistei „Luceafărul”², la sărbătorile de la Putna – a fost dragostea pentru poporul său și convingerea necesității de a acționa pentru unitatea sa culturală și politică. Din această perioadă a vieții datează prietenii trainice cu Octavian Goga, Octavian Tăslăuanu, Al. Ciura, Ioan Lupaș, Petru Groza, Ciprian Porumbescu, Sextil Pușcariu, apoi cu Ilarie Chendi și cu Ion Luca Caragiale. Viața și opera marelui dramaturg autoexilat la Berlin, va fi subiectul tezei de doctorat a tânărului Horia Petra Petrescu, întocmită și susținută la Leipzig, în noiembrie 1910, sub îndrumarea savantului Gustav Weigand. Este prima exegeză în limba germană asupra operei marelui dramaturg român³.

Deși lovit de o boală necruțătoare, care de altfel îl va țintui la pat în ultimii 25 de ani ai vieții, tânărul Horia Petra Petrescu își dedică anii tinereții luptei cu condeii pentru ridicarea prin cultură a neamului său. Își risipește generos scrierile în paginile „Luceafărului”, „Telegrafului Român”, „Gazetei de

1. Al. Dima, Un semănător al luminii: Horia Petra Petrescu. Calendarul Săteanului, 1947, p.70-71; Lidia Hăncescu, Scrisori către Horia Petra Petrescu (catalog), Sibiu 1917; Elena Dunăreanu, Publiciști ardeleni către Horia Petra Petrescu, Sibiu, 1976; Georgeta Ene, Un militant al „Astrei”: Horia Petra Petrescu. Foaia Poporului, IV, nr.1(18), ian. 1995, p.2.

2. Luceafărul, revistă literară, Budapesta, 1 iul.1902-sep. 1906; apoi Sibiu, 15 oct. 1906-1 mai 1914; 1 ian. 1919 - 1 mai 1920 Redactor-șef Alexandru Ciura (până în 15 iun. 1904). Comitetul de redacție: O.Goga, Ioan Lupaș, Ion Montani. Dionisie Stoica, Ioan Lepădat, Vasile E.Moldovan, Sebastian Stanca și George Zăria. Horia Petra Petrescu, student, începând din 1903 la Universitatea din Budapesta devine un fidel colaborator al revistei.

3. Elena Dunăreanu, op.cit., p.7.

Transilvania", „Tribunei", și „Românului" din Arad, al cărui corespondent permanent devine după întoarcerea de la Leipzig în orașul natal (1911)⁴. Concomitent tipărește lucrări pentru și despre Societatea pentru fond de teatru român, colaborează la „Cosânzeana" (Orăștie), „Foaia poporului" (Sibiu), la almanahuri și calendare editate sub egida „Astrei". Pentru îmbogățirea patrimoniului documentar al acestei prestigioase instituții, Horia Petra Petrescu va activa o viață întregă. Începutul îl face prin transferul unei considerabile părți a arhivei Societății „Petru Maior" de la Budapesta, continuarea, în calitate de secretar literar al „Astrei" și bibilotecar al acesteia din 1924 și până la sfârșitul activității sale, când donează instituției pe care a slujit-o cu exemplar devotament, întreaga arhivă și bibliotecă personală⁵.

Primul război mondial îl găsește la Praga în căutarea sănătății prea devreme pierdută. Aici intră în legătură cu personalitățile culturale și politice ale vremii (Ioan Urban și Hertwik Jarnik, abatele Metodi Zavoral), luptători pentru libertatea poporului ceh⁶. De aici, în ianuarie 1919, Horia Petra Petrescu pleacă la Paris în calitate de corespondent al ziarului „Patria", organ al Partidului Național Român ce apărea la Sibiu sub direcția lui Ioan Agârbiceanu⁷. Din capitala mondială a diplomației de atunci, Horia Petra Petrescu trimite știri și corespondențe despre deschiderea și desfășurarea Conferinței de pace, despre participarea delegației României la lucrările ei, un interviu al lui Al.Vaida Voevod, impresii despre atmosfera și momentele trăite.

O parte ale materialelor trimise de autor au văzut lumina tiparului în paginile ziarului „Patria"⁸, un fragment dintr-o altă corespondență în „Telegraful Român" iar unele, au rămas nepublicate, ajungând prin donația lui Horia Petra Petrescu în colecțiile speciale ale Bibliotecii „Astra".

4. Ibidem.

5. Horia Petra Petrescu se stinge din viață la 12 mai 1962 la Sibiu, unde este înmormântat alături de părinții săi.

6. În 1924 guvernul cehoslovac îl decorează cu ordinul „Leul Alb" pentru merite deosebite în strângerea legăturilor culturale ceho-române. Vezi Elena Dunăreanu, op.cit., p.8.

7. PATRIA. Organ al Partidului Național Român. Sibiu, 1/14 feb. -1 sep. 1919; Cluj: 4 sep. 1919 – 31 dec. 1924. Director: Ioan Agârbiceanu; director politic de la 13 apr. 1923. Prim-redactor: dr. Sebastian Bornemisa (până la 27 iul. 1919). Redactori: Ioan Dragu, Radu Dragnea, Al. Vasilescu, Emil Vasiliu, ș.a. Colaboratori: L.Blaga, I.Agârbiceanu, Z.Bârsan, Sextil Pușcariu, Horia Petra Petrescu, Nichifor Crainic, N.Iorga, Volbură Poiană, G.Bogdan Duică, Tiberiu Brediceanu, Al.Ciura, Zenovie Păclișan, A.Oțetea, Camil Petrescu, ș.a.

8. Ședința de deschidere a Conferinței de pace. De la corespondentul nostru. Paris, 20 I.1919. În: Patria, 1, nr.1, 1/14 feb.1919, p.4; De la Conferința păcii. Discuțiunea revendicărilor României (De la corespondentul nostru special). 1, nr.26, 16 mar.1919, p.2; România la Conferința păcii. O convorbire cu dl.minstru Dr.Al.Vaida-Voevod. 1,nr.27, 18 mar.1919, p.1;Ministrul Vaida-Voevod la Remis. 1,nr.110, 2 iul.1919, p.2;1,nr.116, 10 iul.1919,p.2; Scrisoare din Paris.1,nr.127, 24 iul.1919, p.2; nr.135, 2 aug.1919, p.2; nr.146, 16 aug.1919,p.1.Semnate Corespondent.

9. Pacea de la Saint-Germaine, Paris, 1919. În:Telegraful Român, nr.66, 15 iul.1919, p.2. (Biblioteca „Astra", Col.speciale, MCXLVI/71); MCXLVI/70: O ședință a Conferinței de pace. Impresii de Horia Petra Petrescu, Paris, aprilie 1919; MCXLVI/72: Scrisoare din Paris (De la corespondentull nostru special). MCXLVI/73: Din împărăția morții de Horia Petra Petrescu, Paris, Vinerea mare,1919; MCXLVI/78: Pacea de la Trianon. Impresii de la Congresul de Pace din Paris de Horia Petra Petrescu, Paris 7 mai 1919.

A ROMANIAN REPORTER AT THE PARIS PEACE CONFERENCE
- HORIA PETRA PETRESCU -

Abstract

Born in Brașov, on October 26th, 1884, in the house of the well-known intelectual Nicolae Petra Petrescu, Horia Petra Petrescu was formed in the spiritual atmosphere generated by an exceptional cultural topnotch.

From an early age he was constantly present in the columns of the papers: „Luceafărul”, „Telegraful Român”, „Gazeta de Transilvania”, „Tribuna” and „Românul”.

While in Prague and Paris, he gets acquainted the cultural and political figures from that time. From Paris he convey news about the main moments of the Paris Peace Conference.

I

**PACEA DE LA TRIANON
IMPRESII DE LA CONGRESUL DE PACE DIN PARIS**

Horia Petra-Petrescu
Paris, 7 Mai 1919

Ni s-a spus: trenul pleacă la Versailles, de la gara „Pont d'Alma”, la ora 13 și 20. Ne-am înființat deci înainte de ora 13 și 20 la gara mititică, așteptând cu vreo câțiva englezi și cu câteva englezoaice sosirea trenului. Erau trei inși: reprezentantul Banatului la congres, dl. Caius Brediceanu, jurnalistul român dl. Aurel Esca și cu mine.

Biletele noastre de trecere ne dădeau voie, dlui Esca, să circule prin străzile din Versailles, dlui Brediceanu și mie, să ne găsim un locșor din raionul rezervat în grădina palatului Trianon pe seama presei. Puteau fi satisfăcuți că am ajuns să fim stăpâni și pe biletele acestea – câtă vreme chiar și presa franceză n'a primit mai mult de 5 locuri pentru sala din Trianon, unde avea să se țină ședința istorică, iar unul din miniștrii noștri a trebuit să se folosească de legitimația de jurnalist ca să ajungă în sală, neavând România mai mult de 2 locuri la ședință. Sindicatul presei franceze a protestat în unanimitate și a decis să nu ia parte, trimițând în locul său pe reprezentanții agențiilor de informație Havas, Radio Fournier și Information.

Călătoria la Versailles n'a ținut mai mult de trei sferturi de oră. Am trecut pe lângă platoul de la Issy, unde se țin exercițiile militare ale garnizoanei Parisului, pe lângă Meudon, acel Meudon vestit în istoria literaturii, unde se dădeau „seratele literare de la Meudon” cu Zola, Turgheniev, Maupassant și ceilalți prietini de principii, parochia lui Rabelais, Meudon-ul care adăpostește astăzi și atelierul lui Rodin, preschimbând în muzeu după moartea marelui sculptor francez, și după ce am suportat trecerea printr'un tunel de 3 kilometri, cari mi s'au părut trei vecinicii am ajuns la gara Versailles.

Dacă la plecare n'am băgat de seamă că pornim la actul istoric al predării tratatului de pace plenipotențiarilor germani - fiindcă pasagerii de prin compartimente erau cetățeni ce-și vedeau de treburile lor private (doar o „conductoară” bătrână care împletea la ciorap, mi se părea una din parcele, cari avea să depeze firul istoriei) – la sosirea noastră în gara din Versailles am simțit că ne apropiem de locul istoric. Englezi și americani unde îți aruncaî ochii! În uniforme lor kaki, de culoarea cafelei, unii cu nelipsitele lulele scurte în colțul gurii, chiar și numai sunetele guturale, pe cari le dădeau gura lor îți ofereau puțința să afli că sunt englezi.

O apucăm cu dâștii împreună spre castel. Străzile îmi amintesc locul de vilegiatură Baden de lângă Viena, unde petrecea și fostul rege împărat habsburg, Carol, în timpul din urmă al domniei sale. Aceeaș atmosferă de orașel de provincie, cu casele prietenoase, ridicate parcă anume să stea toată ziua pe partea soarelui.

Cu cât ne apropiem mai tare de „curtea de onoare” a castelului care acum ne apare înaintea ochilor, cu atât mai mult dispare impresia: „te afli în vilegiatură”, făcând loc altei impresii, aceasta mult mai puternică: impresia *grandiosului*.

Desigur, la impresia aceasta au colaborat din greu reminiscențele noastre istorice, literare și artistice. Cu fiecare pas ce-l făceam ne apropiam de palatul în care s'a petrecut o parte însemnată a istoriei Franței, (ce zic a Franței?) a lumii întregi. Istoricul G. Leoultre, descriind palatul din Versailles, susține că timp de *o sută de ani* palatul acesta a fost „centrul lumii”. Aici, în palatul acesta, ridicat de regii Franței cu îmbelșugate mijloace materiale – istoricii notează 500.000.000 de franci spese de clădire, fără de munca de robotă a peste 36.000 de oameni, cu 6.000 de cai – aici s'au petrecut scene hotărâtoare pentru soarta omenirii întregi. De-ar avea glas sutele de odăi, saloane ale palatului, și mai cu seamă cea vestită „Galerie des glaces” (Galerie a oglinzilor), ar putea să lase să se perinde pe dinaintea ochilor noștri multe scene memorabile pentru vecii vecilor!

În saloanele acestea s'a jucat „regele soare” („Le Roi Soleil”), Ludovic al XIV-lea, ca copil, aici a dat vestitele sale serbări-recepții, aici și'a petrecut ultimii ani ai vieții sale, murind tot

aici, în vârstă de 77 de ani, după ce domnise 72. De pe balconul, pe care-l aveam acum în fața noastră, a frânt camerarul de curte al regelui bețigașul, în fața mulțimii, amăsurat ceremonialului de curte, anunțând moartea regelui cu acel „le Roi est mort!” (a murit regele) și răspunzând, în timp ce ridica alt bețigaș în mâna cealaltă: „Vive le Roi!” (trăiască regele) – formule, cari de atunci începând au rămas în visteria noastră comună.

Aici a trăit și și-a petrecut Maria Antoaneta cea sortită să facă cunoștință cu cuțitul ghilotinei.

Aici s'au adunat „stările”, în 1789, să delibereze asupra bancrotului financiar, iminent al țării și – după ce clerul și nobilimea au protestat solemn împotriva neobrăzării burgheze de a voi să hotărăască și burghezia asupra viitorului țării, fiind chemată la cărmuire, „statul” al treilea, burghezia, a plecat *de aici*, constituind „adunarea națională”, care avea să deschidă epoca revoluțiunii franceze. Ludovic al XVI-lea *de aici* a fost luat de „Dames de la Halle” (femeile preocupate de la halele de vânzare) și dus la Tuilerie, ca mai apoi să fie țapul de expiare a mulțimii revoltate.

Pe aici s'au plimbat, cu pasul apăsător și nemilos, Bismarck, dictând în 1871, 18 ianuarie, acea pace de la Versailles, care lua Franței Alsacia și Lorena, cerea 5 miliarde desdăunare de război de la dușmanul culcat la pământ, și decreta unitatea Germaniei.

Recapitulând în memorie datele acestea ne plimbăm ochii de la balconul din „curtea de onoare”, la statuia ecvestră a lui Ludovic al XIV-lea, lângă care s'au grupat americanii să se fotografieze și fotografierea aceasta ne aduce la realitate.

Americanii râd, gesticulează, câțiva încălescă țeava de tun – a câtorva tunuri luate dela germani în războiul mondial – și așteaptă astfel comanda fotografului lor: „Vă rog fața veselă, gata!” Nu trebuie să le comande mult: „fața veselă!”, fiindcă veselia nu le poate dispărea, tocmai în ziua de astăzi, din față, iar răspunsul la întrebarea: „care este pricina veseliei?” îl dau tunurile grele, cari lăncezesc lângă socul monumentului lui Ludovic al XIV-lea. Mergem doar să luăm parte, din nemijlocită apropiere, la predarea condițiilor preliminarilor de pace ale Antantei învingătoare celor învinși, foștilor posesori ai acestor tunuri aducătoare de pierzanie.

*
*
*

E o vreme minunată!

Soarele se joacă pe prundișul alb, îngrijit, pe statuetele albe, de marmoră, de nimfe, tritoni, zei și zeițe, regi și regine, cari apar de prin boschetele verzi, spre bucuria ochilor dornici de lumină. Cade pe verdele parcurilor tăiate de grădinarii dibaci, cu foarfeca, ca nește păreți gigantice de verdeață sau ca niște piramide și cununi monumentale. Arta unui Le Vau și Dufour a știut să aducă armonie între castelul în care pot să locuiască 10.000 de oameni cu cei 580 de metri lungime și 375 de ferestre – și între natura înconjurătoare, care este o completare genială a clădirii mărețe.

Plimbându-mă prin parcurile acestea de la Versailles mă duc gândul la „Sanssouci-ul lui Frederic cel Mare de lângă Berlin și la priveliștea, care ți se oferă ochilor, dela „glorieta” din Schönbrunn din Viena. *Dela artiștii francezi ai lui Ludovic al XIV-lea* au învățat artiștii Habsburgilor și ai regelui Prusiei cum să clădească palate și cum să își aranjeze parcurile.

Și mă mai duc gândul pe undeva, pășind prin parcurile acestea îngrijite, pe unde se plimbă vizitatori, cari vreau să guste în tihnă frumusețile naturii și ale mâinii omenești la alt parc, acesta al fostului moștenitor de tron al Austro-Ungariei, la parcul și vila d'Este din Roma. Lipsesc chiparoșii și întunericul lor melancolic – aici e mai multă verdeață și mai multă veselie, din parcul d'Este însă a dispărut stăpânul, mort ca să înceapă cu moartea sa șirul nesfârșit de hecatombe omenești, după cum au dispărut de aici Maria Antoaneta și Ludovic al XVI-lea, ca să facă loc revoluției franceze, care a cutreierat și ea aceste parcuri, cu o furie întărită, ca să lase să se plimbe Bismarck și cu Wilhelm primul pe promenările acestea tănuite, plănuiind îmbucătățirea Franței...

Parcurile acestea îmi amintesc de pânzele lui Lancret, Pater și Watteau. Nu m'aș mira dacă ar apărea din desișul din nemijlocita mea apropiere o păreche îmbrăcată cu crinolină, cu mânecile scrobite, cu gulerul în zeci de crețe înfoiat, de jur împrejurul gâtului, ca să reciteze o poezie pastorală de Florian sau să joace un menuet grațios. Mă uit dacă nu se află pe undeva, printre crengi, un leagăn, pe care să se dea delicata și sentimentală stăpână, ca în pânzele lui Watteau. Unele locuri mi se par potrivite de a servi ca să te imbarci pentru acea fericită insulă a Citherei, unde domnește numai gluma și privirea de amarez și soarele cald de primăvară...

Dar realitatea ne cheamă cu tărie. Pe o clipă ne-am dat visărilor spre tărâmul Citherei, abea mai târziu aflăm că n'am apucat-o pe cărearea adevărată. Un gardist francez, cu care mi-am

obinuit acum ochii, ochi ce zâmbeau la început când îl vedeam, fiindcă eram învățați numai cu posnele gardiștilor francezi din filmurile firmei „Pathé”, în streinătate – un gardist francez ne încunoștințează că am apucat drumul greșit.

În schimbul unui bacșiș – „pourboir” – care nici în Franța nu este de disprețuit, ne deschide gardistul porți cu gratii artistice lucrate, trecem prin apropierea unei peșteri romantice, pline de figuri alegorice – Apollon și cu ai săi – și ni se deschide calea spre Trianon.

Trebuie să dăm iarăși pe străzile Versaillesului. Cetim firma unui otel și tresărim.

– „Hotel des Réservoirs”.

– „Aici sunt găzduiți par'că plenipotențiarilor nemții!” spune unul din noi, aducându-și aminte de cele cetite în jurnalele de dimineață.

Ca să avem siguranța întreb pe o bătrână, care apare într'o poartă:

– „Aici stau nemții?”

– „Da, aici!”, dă ea din cap, cu un aer de satisfacție, ca și când ar fi zis: „i-am adus până aici!”.

Aruncând ochii încă o dată spre bătrână, în treacăt, în timp ce ea îmi explică că „nemții” mai locuiesc și în otelele Vatel și Suisse (elvețian) din nemijlocită apropiere, stau să jur că cetățeană aceasta din Versailles a văzut și pe Mac Mahon și pe Jules Favre și pe Napoleon al III-lea și pe Wilhelm I, plimbându-se, în 1871 pe străzile acestea.

Când s-a decretat căderea Franței era o zi întunecată de iarnă, fără soare, lugubră. Istoricul Sorel scrie: „oamenii aceștia (germanii), păreau că s'au adunat mai curând ca să asiste la funeraliile Franței decât ca să celebreze începutul noii Germanii”. Acu – că strălucea soarele, că ne scăldam într'o bogăție de culori, că era o sărbătoare pretutindeni în natură, era aceasta un augur bun pentru pacea care se va încheia? Aveam motiv să prevestim viitor strălucit Franței și țărilor aliate, strălucit ca ziua aceasta neuitată de primăvară? Cine poate fi proroc în ceasul de față!...

Problema de acum era să ajungem cât mai curând la Trianon, ca să vedem ceva. Ne despărțim de fratele Esca, pe care cordonul militar nu-l lasă să treacă mai departe și o apucăm, controlați riguros de ochii vigilenți ai oficerului de serviciu – pe lângă biletul de trecere a trebuit să avem cu noi și legitimație – în apropierea palatului Trianon.

De departe putem ceti literele mari, de o șchioapă: „Presse”. Intrăm în îngrăditura rezervată pe seama presei și ne uităm de jur împrejur. În nemijlocita noastră apropiere jurnaliștii om lângă om. De toate neamurile, afară, firește de nemți, unguri, bulgari și turci. Cu carnetele în mână, în fărful degetelor, cap la cap, privesc spre palatul Trianon, la intrarea căruia se perindă automobilele ce aduc pe delegații diferitelor state. Un pichet de 60 de soldați francezi (batalionul 26 de vânători pedestri), condus de un locotenent (Pietri) orb de un ochi, dă onorurile militare. Caschetele sure ale soldaților mărunței par elitele unor gândaci de mai. Pe locotenentul orb de un ochi, acoperit la ochi cu un bandaj negru în locul ochiului pierdut pe câmpul de luptă, l-au ale anume. Comandă cu sabia scoasă, descriind arcuri largi prin aer. „Présentez armes!” (Prezentați armele!) dă comanda locotenentul, pe pieptul căruia se află crucea de război și crucea legiunii de onoare.

Edificiul este spălățel și simpatic. Sunt două Trianoane – Trianonul cel mare și cel mic. Ne aflăm în fața otelului Trianon, care (față de palatul dela care veneam) ne apărea liliputan. Ludovic al XIV-lea, sătul de pompa din palatele sale strălucite, voia să aibă un locșor unde să se retragă, unde să poată să se odihnească puțințel în tihnă și cumpără spre scopul acesta (1663) teritoriul pe care se află Trianoanele, din satul Trianon, ridicând pe seama doamnei de Maintenon clădirile cele două.

Ce ochi ar face, de ar trăi, doamna de Maintenon, dacă i s-ar spune că peste câteva zile și-au dat întâlnire în locurile acestea cei 64 de delegați ai puterilor aliate și asociate! Și-ar căuta refugiul în „Micul Trianon” locul de predilecție al Mariei Antoaneta și al Mariei Luisa, sau în boschetele de lângă „Hameau”, unde-și petreceau în vremurile bune doamnele de curte, îmbrăcate în costume de țărance, omorându-și astfel timpul, care li se scurgea prea încet...

O, să poată povesti parcurile și cuiburile acestea de regină și de damă de curte câte au văzut și auzit în decursul vremii, s-ar putea construi alte istorii de ale lui Saint Simon și Brantome, cu nouă și nouă „povești de jaretieră”. În locul poveștilor acestora aveam de astă dată actul solemn, grav, al conferinței de pace.

Zornetul aparatului cinematografic receptor de lângă mine mă trezește din excursiile mele istorice-culturale. Este un reprezentant al casei „Pathé Frères” lângă noi și învârte manivela aparatului său, îndată ce trece reprezentantul vreunui stat pe dinaintea lentilei. Măine seară o să

„ruleze” filmul cinematografic în toate cinematografele casei Pathé din Paris – poimăine în provincie, în săptămăna viitoare în toate țările Europei. O să poată vedea pe pânza albă fiecare, fără ca să se „deranjeze”, cum s-au petrecut lucrurile în Grand Trianon. Asta n'a visat-o doamna de Maintenon, nici Racine, care pe aici a predat dnei de Maintenon manuscrisul „Estherei” sale, ca să-l citească mai apoi în palatul cel mare din Versailles.

Manuscrisul ce avea să se predea acuma conținea 412 paginil

Ora două și 5 minute. Sosește primul automobil. Timp de 50 de minute sosesc într'una oaspeții chemați la actul predării condițiilor de pace. Mulțimea urmărește cu interes sosirea fiecărei delegațiuni.

lată-l pe *Clemenceau*, pe președintele consiliului de miniștri francezi, pe președintele ședinței de astăzi. Sosește cu secretarul său, salutat de mulțime cu urale. Ovații se aduc și mareșalului Foch, care trece în revistă pichetul de soldați, înalt, vesel, cu mișcări elastice, agrăind pe câțiva din soldați, părintește. Cinematograful lucrează din greu, luându-l cum salută, satisfăcut de ziua de astăzi, cu găvanul palmii drepte înainte. Poate să se bucure, după cum pot să se bucure și Lloyd George, care sosește și privește șiret pe sub sprâncenele-i albe, cu surăsu-i fin sub mustața-i stufoasă, tăiată englezește; și Orlando cu Sonnino, cari au sosit în ultimul moment din Roma, unde poporul i-a întărit și mai tare în poziția lor de intransigență națională față de iugoslavi – pot să se bucure reprezentanții Belgiei eliberate.

Așteptăm să sosească reprezentanții Romăniei întregite și așteptarea noastră nu este lungă. Dintr-un automobil cenușiu, militar, recunoaștem lângă șofer pe ministrul-președinte Ionel Brătianu, apoi vedem capul ministrului Vaida, al ministrului Mișu și acela al secretarului Constantin Brătianu. Di consilier Brediceanu își îndreaptă aparatul Kodak, să prindă pe film scena. Vedem cum ies din automobil, cum sunt primiți la intrare de către funcționarii ședinței solemne, apoi dispar semi-cilindrele negre și pălăria cafenie în marea de capete. Wilson vine ceva mai târziu, singur, cu picioarele îmboldoroșite într-o pătură, pe care o dă repede la o parte, îndreptându-se cu pași matematici spre intrare. Salută tacticos în dreapta, în stânga, cu cilindrul în mână, cu surăsu-i enigmatic în față. Parcă are fața soldatului din povestea lui Andersen, a soldatului care a stat neclintit, chiar și când a ajuns în mijlocul focului mistuitor. Dantura par'că și-a împrumutat-o de la un sfarmă-nuci jucărie. Va putea să sfarme Wilson sfarmă-nuci nuca ce și-a adus-o ca probă a destoiniciei sale?

Wilson! Wilson! merge din gură'n gură și capetele se ridică, mâinile-și fac loc prin mulțime, să poată vedea stăpânii lor pe Wilson.

Unul din cei din urmă este Paderewski cu nevastă-sa, care-l petrece până la scări, ca să plece mai apoi mai departe. Capul leonin dispăre și el în marea de capete.

Apoi o așteptare încordată. Au să sosească... Rantzau și ai săi. Mulțimea gazetarilor nu-i întâmpină cu huiduiei. De câteva ori, când s'a rătăcit câte cineva înaintea fotografiilor și cinematografiilor, a isbucnit într-un „hoooi!” vesel - acu, când erau să sosească „boși” s'a răspândit o tăcere glacială împrejurul nostru. Iată-i – îi aduc. În automobile militare, sure, cu asistență militară. Patru automobile! Când se dau jos, nu li se întinde nici o mână. Germanii sunt palizi. Recunosc, după fotografiile, pe Schucking și pe contele Brockdorff-Rantzau.

Dacă vreau să-mi dau seama de impresiile avute când am văzut cum sosește Brockdorff Rantzau cu ai săi – îmi vine în minte descrierea magistrală a execuției din istoria revoluției franceze de Carlyle. Aceaș convingere a culpabilității în jurul meu, aceleași fețe palide, cu buzele strânse, cu privirile ațintite într-o parte.

Prin asociere de idei mă duc gândul pe străzile Francfurtului de pe Meina, în fața unui otel, înaintea otelului „La lebăda”, unde pe o placă comemorativă stă gravat cu litere de aur: „În casa aceasta s'a încheiat, în 10 Mai 1871, pacea între Germania și Franța”. Ce pace șubredă! Peste câteva zile sunt 48 de ani de atunci. Ce credeau învingătorii de atunci că va ținea pentru veci și pururi... Revoluția băntuie cu cerbicie în fosta Germanie. Bolșevismul se răspândește cu iuteală vertiginoasă.

O, nu pacea din otelul „lebedei” n'a fost curată ca lebăda, de aceea am ajuns la Trianon, astăzi.

Și alt gând m'a prins cu putere în mrejele sale: marea, grozav de marea *responsabilitate* a conducătorilor față de cei conduși.

În timp ce dispăruseră de pe peronul palatului toți cei ce aveau să ia parte la ședința capitală a acestui „capitis diminutio” am plecat capul și am încercat să-mi închipuiesc greutatea clipei ce o trăiam.

În momentele acestea-mi-am zis – se gândesc milioane, miliarde de oameni, din toate țările și de pe toate continentele pământului nostru: „Oare ce se va fi petrecând în Versailles, în sala din „Grand Trianon”?

În clipele de față sute de mii, sute de mii de mame, ale căror fii au murit pe câmpurile de luptă, milioane de copii rămași fără de tată, milioane de văduve, lipsite de sprijinul bărbatului, milioane de tați, gârboviți și cu ochii storși de plâns și de nesomn, se gândesc: au fi-va răbunată pierderea mea? Și gândul m'a purtat mai departe la *ai mei*. E atât de firesc că mi-a colindat gândul pe dinaintea pragurilor caselor alor mei! Sunt român doară și cine ar putea să simtă jalea satelor românești, făcute una cu pământul, mai tare decât tot o inimă românească?! Am văzut, cu ochii sufletești, în timp ce se ținea conferința din Trianon, sate românești prădate, jefuite, am auzit țipetele femeilor și copiilor alungați de pe la căminurile lor, am văzut cum se ridica fumul și pălălaiele de foc, lacome, deasupra acoperișelor caselor noastre, am ascultat cu inima mea îndurerată, vaietele celor buni ai noștri, cari și-au dat viața, luptând pentru o cauză strină, constrânsi de mitraliere și pat de pușcă să se lupte, mi-au apărut înaintea ochilor sufletești martirii cauzei noastre drepte și sfinte, și am strâns mâinile pumn, întrebându-mă: vom primi și noi răsplata pentru atâtea chinuri îndurate? Ni se va face și nouă dreptate în sala de la Trianon?

Punându-mi întrebările acestea, gândindu-mă la ai mei de acasă, simțeam cum se naște tot mai tare și mai tare, revolta în mine față de instigatorii acestui război monstruos. Iată unde ne-a adus filosofia „supraomului” lui Nietzsche! Iată unde am ajuns cu dreptul pumnului, a la general Hoffman și Benhardi! Iată unde a fost târât, de conducători cinici și lipsiți de responsabilitate, un neam de 70 de milioane de oameni, un neam, care are și calități, dar pe care nu au știut conducătorii săi să i le remarce și să le cultive!

Biet Weimar care ești sortit să asculți, în teatrul tău, în care Goethe și Schiller erau stăpâni odinioară, condițiile de pace dictate de aliații, cari – de nu s-ar fi apărut – ar fi fost înghesuiți și ei ca rușii la Brest-Litovsk și ca noi, românii, la București!...

București! Ce se va petrece la București acum? Desigur se bucură capitala de înaintarea trupelor române – căci noi ne batem încă, pentru noi nu s'a sfârșit războiul...

Privim pe cei din urmă, cari intră la ședință, după ce au strâns mâna, la intrare, funcționarului chemat să primească și ne aruncăm ochii într'altă parte.

La spatele nostru se află două corturi de pânză groasă, impermeabilă. Corturi de campanie – singurele ustensilii, cari (afară de garda de noapte) amintesc în mediul acesta cuprins de razele soarelui de primăvară mizeriile de pe câmpurile de luptă. Într-unul din corturi s'au adunat jurnaliști din toate țările să-și scrie la mese pline de hârtie albă și blanchete de telegramă impresiile și veștile, pe cari au să le transmită mai apoi în toate părțile rosetei vânturilor. Un englez și o englezoaică scriu lângă un japonez, care pare un Budha înviat. Ceva mai departe un preot catolic, în reverenda-i neagră, cu bereta albă, lângă un italian cu tipul pronunțat de meridional. Într-o parte a cortului s'a început un negoț în toată forma: se vând jurnaliștilor cartoline poștale și ilustrate din Versailles cu ștampila de la congresul de pace: „Versailles, Congres de la Paix, 7-5, (19)19”. Cumpără lumea ca nebună. Unii o fac din snobism, alții din gheșeftărie. Văd cum lipește unul din noi o serie întreagă de timbre poștale pe o coală mare de hârtie și cum se roagă de ofician să ștampileze timbrele. Le va vinde mai apoi cu prețurile urcate. Eu trec în revistă pe filateliiștii noștri, îmi vine'n minte iubitul nostru Gavriil Todici și prietenii Mircea și Aurel și cumpăr pe seama colecției lor câteva imprimate de acestea, în cari funcționarul isbește cu tărie fierul, care ștampilează par'că ar lovi în dușmanul țării sale, silindu-l să primească tratatul impus.

În al doilea cort se află celule de lemn – nu celule de întemnițați, nici de tranșee! – celule telefonice, ca să poată raporta jurnaliștii jurnalelor lor despre cele văzute. Aparatele telefonice zuruie. Aud cum vorbește unul și altul. Mă plimb de la celulă la celulă. Aici e „Morning Post”, aici e „Tems”, dincolo e „Times” și „Corriere della Sera”, și așa mai departe. Dacă, în urma unui

pas neprecuțat, aș tăia acu cu un cuțit toate firele telefonice – îmi zic – atunci toate câte le-au văzut și auzit aici vreo 50-60 de gazetari ar rămânea dictate în scoicile de telefon, fără ca să poată fi date mai departe astăzi. *De aici* pornesc acum în toate părțile lumii – constatarea aceasta nu este o hiperbolă – în *toate* părțile lumii noastre veștile despre întâlnirea cea dintâi dintre învingătorii și învinșii războiului mondial.

Peste două trei ceasuri se va ști numai în Londra, în New York, în Roma, în Stockholm, ci și în Berlin – în urma edițiilor de seară ale jurnalelor – cum s'a petrecut ședința memorabilă pentru istoria omenirii. Din Londra va trece mai departe, în toate orașele din Anglia. Din New York la toate orașele din America de nord. (Îmi aduc aminte de jurnalistul englez din America, pe care l-am văzut zilele trecute și care spunea că reprezintă 13.000 de jurnale!). Ce rețea gigantică, ce putere *grozavă*, în mâinile a câtorva mântuitori ai penei!

Dacă cutăruia sau cutăruia din jurnaliști nu i-a plăcut vârful nasului unuia sau altuia din cei ce au luat parte la ședință – dacă vrea unul să retacă în fața miilor sale de cetitori prezența cutăruia, aruncându-l în brațele uitării – mii și mii de cetitori vor lua, mâne dimineață, jurnalul în mână și se vor lăsa influințați, inconștient, de felul de a vedea al jurnalistului nostru. Iar dacă, dimpotrivă, jurnalistul va fi drept, va ști împărți cu cumpăt și simț de responsabilitate întunericul și lumina, cât de aproape de isvorul adevărului se vor afla acei fericiți cetitori ai săi, cari au ajuns să aibă un fir al Ariadnei atât de minunat în labirintul întrebărilor ce ți-l pui zilnic!

Stând lângă celulele cortului jurnaliștilor din Trianon-Versailles par'că nici odată nu mi-a venit mai tare la cunoștință însemnătatea cea mare a vorbei rostite și scrise de un jurnalist și par'că nici când n'am simțit cu mai multă tărie marea, grozava responsabilitate pe care o are un mântuitor al penei atunci când dă mai departe o știre pentru semenii săi.

Mâne – mi-am zis – despătură milioane de oameni jurnalele lor și citesc ce au dictat aceste ființe în pâlnia de telefon, mâne se răspândește în inimile a milioane de oameni bucurie și jale, mâne, pe urma veștilor de aici, se vor înveseli milioane de ochi și vor scrâșni milioane de guri, se vor ridica milioane de mâni, a învingere, și se vor aduna milioane de mâni, pumn, neputincioase...

O, mare e puterea cuvântului rostit și a cuvântului scris!...

*
*
*

S'a sfârșit ședința. Vedem cum se apleacă soldații înălțați pe platforma ușilor și cei de prin balcoane, ca să vadă mai bine.

Sunt tocmai patru ore.

Mai întâi vin germanii, căroră li se face loc într-o tăcere de mormânt. Toți sunt palizi, de o paliditate bolnavă. Brockdorff Rantzau și a îmbrăcat mantaua, și a aprins o țigară și mușcă nervos cartonul cu dinții. Automobilele vin cu pause scurte. Fotografii și cinematograful lucrează cu o iuțeală febrilă. Tăcănitura unui aparat îmi amintește făcănitura unei mitraliere.

Câte miliarde aruncate'n vânt, câte milioane de vieți de om pierdute, câtă jale, ce ocean gigantic de lăcrămi omenești – ca să ajungem la scena aceasta din Trianon! Dacă Bismarck, plecând de la adunarea din Versailles, în care a fost îngenunchiată Franța, a avut impresia, după spusa „Monitorului oficial”, că a asistat la „cel mai mare eveniment al secolului” ce senzație să aibă bărbații de stat de astăzi, când părăsind sala de la Trianon vor fi asistat la unul din cele mai mari evenimente ale tuturor timpurilor!

*
*
*

În drum spre Paris, în automobilul care duce pe delegații români, pe dnul ministru președinte Ioan Brătianu, pe miniștrii Vaida-Voevod și Mișu, pe secretarul dlui ministru președinte, dl Constantin Brătianu și pe consilierul Dr. Caius Brediceanu. Mulți din trecători recunoscând din fotografii, pe ministrul-președinte român. Vedem cum se uită semnificativ unul la altul și par'că-i aud cum spun: „... E Brătianó...”

În urma noastră automobilul președintelui Wilson. Stegulețul albastru, brodat cu argint al automobilului flutură vesel în aerul cald de primăvară. Se bucură și stegulețul de ziua de astăzi? Wilson stă singur în automobil. Trei copii în costume scoțiene, băiatul cu genunchii goi și cu pălăria neagră, fără borduri/boruri, n.n./, în mână, recunosc pe președintele Statelor Unite și-l salută. De asemenea o ceată de elevi de școală, gălăgioși, veseli, de par'că ar fi fost aduși din clasa descrisă de Amicis în „Il cuore” (Inima).

„Ștregariii cum au să se bucure și cum au să povestească deseară, acasă, că au văzut pe Wilson și că Wilson și-a ridicat cilindrul, surzând și arătându-și dinții albi!...”, îmi zic eu în timp ce automobilul își taie drumul prin pădurea de la Versailles, pe la Neuilly.

Terasa cu priveliști ca în povești, cer albastru ultimelor svăcniri ale inimei noastre agitate, înainte de a-și reveni la tactu-i obicinuit, de toate zilele.

Fiecare își recapitulează cele auzite și văzute.

Domnul Brătianu, cu privirea-i de idealist resemnat, frământă, de sigur, în gând pașii ce va trebui să-i întreprindă în viitorul apropiat. Ieri, la ședința secretă, după ce s'a comunicat reprezentanților aliați condițiile de pace – primul lucru ce l-a făcut a fost că a întrebat, în decursul ședinței, pe Pichon și pe Clemenceau dacă desdaunările de războiu cerute în condițiile de pace germane se referă și la țara sa și a primit un răspuns satisfăcător. Al doilea gând a fost: ce se va alege de stindardele căzute în mâna dușmană și a scris mareșalului Foch pe o coală de hârtie: „*Toate* drapelurile luate aliaților vor fi date înapoi de Germania?”

Să ne vedem stindardele din nou fluturând în vânt, aducându-ne aminte de luptele sângeroase, din care am ajuns – cu cinste – învingători!!!

O moară de vânt, cu brațele-i pline de verdeață, întinse ca un memento, îmi aduce'n minte moara de la Sanssouci, din Postdam. Să fi urmat succesorul lui Frederic cel Mare, expatriatul din Amerongen, percepțiile lui Frederic, când cu moara de la Sanssouci – n'am fi astăzi în automobil, pe drumul de la Versailles.

Încep parcurile de la Bois de Boulogne, cu tăpșanele pline de verdeață, cu promenăzile îngrijite, cu lacurile și cascadele pitorești. Lumea se plimbă și se odihnește pe bănci. Copii vioi, în hăinuțe albe, ușoare, cu piciorușele goale și'n capul gol, bat cerul, se joacă'n minge sau obstacole, râd, gesticulează, se tăvălesc în iarbă, sgloubii.

Al iacă – pentru generația lor și pentru cea care doarme încă în germenul de viață al copiilor ăstora, pentru ei au chemat puterile aliate pe dușman să-i dicteze pacea. Toți vreau ca copiii aceștia să se *poată* bucura de viață, ca viitorul *lor* să fie asigurat...

În timp ce ne apropiem tot mai mult de „arcul de triumf” de pe „Champs Elisées”, după ce am trecut pe la „Longchamp”, unde se țin alergările de cai, și pe la „Bagatelle”, se profilează tot mai tare arcul cu dimensiunile-i gigantice. Cel mai mare arc de triumf de pe lume!

De jur – împrejur tunuri luate de la germani, cu gurile flămânde de carne omenească, amuțite, pe trupul de metal cu litere mari: „luat de la dușman de compania...”, „luat în lupta de la ...”, „de la victoria din...”.

Și-mi vine în minte planul directorului teatrului Antoine, Gémier, plan adoptat de orașul Paris pentru sărbătorirea victoriei. Gémier este unul din cei mai de seamă regisori teatrali ai timpului de față. A măsurat planului său va sărbători Franța învingerea aici, la „Arcul de triumf”, unde s'au petrecut multe scene istorice.

În locul înmormântării lui Napoleon Bonaparte sau a lui Victor Hugo va arăta de astădată piața din fața „Arcului de Triumf” defilarea tuturor provinciilor din Franța. Fiecare provincie își va trimite reprezentanții ei, în hainele de sărbătoare, în costum național, cu coruri și muzici în trunte. Fiecare provincie va arăta dansurile sale specifice și va cânta cântecele-i regionale.

În mijlocul unei fraternizări generale, în mijlocul unei ploii de flori, își vor da mâna, sub „Arcul de triumf” și se vor săruta reprezentanții provinciilor, cari n'au cunoscut invaziunea și provinciile cari au suferit devastările grozave ale dușmanului – adevărind și prin strânsul acesta de mână și prin sărutarea lor, că sunt *una*.

Un imn va răsuna din sute de mii de piepturi, imnul solidarității imnul de laudă adus păcii și muncii – în timp ce porumbi albi vor fi lăsați să ducă în toate colțurile Franței vestea acestei sărbători, înălțătoare.

O! de s-ar preface imnul acesta în imnul simfoniei a IX-a a lui Beethoven!

Statuia „Păcii” de pe „Arcul de triumf” privea la noi, câte vreme trece automobilul plenipotențialilor români spre casă...

II

O ȘEDINȚĂ A CONFERINȚEI DE PACE IMPRESII

Horia Petra-Petrescu
Paris, 7 Mai 1919

Am pe masa de scris un bilet mic, albastru, în formă de elipsă, cu următoarele cuvinte tipărite pe el:

„Conférence de la Paix
Presse

Billet d'Entrée pour une Personne
Vendredi, le 11 Avr. 1919"

(Conferința de pace. Pressa. Bilet de intrare pentru o persoană. Vineri, în 11 Aprilie 1919.)

Câți din cititorii acestor rânduri ar fi vrut să aibă puțința să intre în palatul „afacerilor streine” de pe Quai d'Orsay și să fie de față la o conferință a congresului de pace! Fiindcă Ardealul nostru este însă atât de îndepărtat de Quai d'Orsay și fiindcă mi-a fost dat să văd și ascult una-alta în după-amiaza zilei de 11 Aprilie – invit pe cititorul binevoitor să primescă călăuzirea mea, dându-mi osteneala să-l mulțumesc.

O după-amiază frumoasă de primăvară. Pomi ai început să înmugurească. În curând are să fie „Avenue des Champs Elisées”, strălucitul bulevard al Parisului, îmbrăcat în verdeață. Deocamdată se văd numai mugurii (Nu sunt și tratativele de pace acum nește muguri ai unei păci durabile, ai unei primăveri ai omenirii?).

Când urc în automobilul de dinaintea palatului de la numărul 77 privesc încă odată „Arcul de Triumf”, care se profilează atât de bine în fund, „Arc de triumf”, pe sub care francezii se pregătesc să-și plimbe în curând trupele victorioase.

Bulevardul larg și drept ca o lumânare, lung de aproape doi kilometri (1880), ne duce până la „piața Concordiei”, cea „Place de la Concorde” care a văzut atâtea în decursul vremii, atât tancul german modern, cât și capul ghilotinat al lui Ludovic al XVI-lea.

Automobilul are un steguleț românesc, care flutură vesel în bătaia vântului, este automobilul d-lui prim-ministru Brătianu și duce la ședința conferinței de pace pe reprezentanții români la conferință: pe dl prim ministru, întovărășit de secretarul său, dl. Pleșa, de consilierul juridic dl Antoniadă, și pe reprezentantul Ardealului, pe dl. ministru Vaida-Voevod. Citesc în ochii parizienilor o dragoste deosebită față de reprezentanții României. Automobilul trece pe lângă parizienii cari salută – în mare parte – recunoscând pe conducătorii noștri. Steagul românesc poate flutura cu cinste pe străzile Parisului: neamul nostru și-a sacrificat din greu fiii pe altarul comun – hecatombele de morți de ai noștri au contribuit și ele ca astăzi să se poată plimba pe străzile Parisului francezii în dragă voie, dictând pacea. Altul ar fi fost tabloul de ar fi ajuns Hiedenburg în Paris. N'am fi văzut nici automobilele gigantice, când treceau pe lângă noi, pline cu soldați englezi, nici lumea adunată înaintea palatului „Ministrului afacerilor streine”, unde se țin ședințele conferinței de pace.

Palatul acesta pompos nu e vechiu, nu se joacă cu sutele de ani, după cum au obiceiul celelalte palate franceze în cari se vor desfășura, în curând, ceremoniile păcii. Ahea în 1853 s'a serbat inaugurarea palatului de pe „Quai d'Orsay”. Cu toate acestea își are deosebita sa importanță: în saloanele sale s-au reunii diplomații pentru „Congresul de Paris” și tot aici s'au subscris, în 1856, tratatul de pace. Aici a luptat Cavour pentru Piemontul său! Acum sunt adunați aproape toți Cavourii neamurilor oprimate, cerând drepturi pentru Piemontul lor...

Iată-i... sosesc neântrerupți înaintea scării din curtea păzită de gardiști francezi. Fiecare automobil își are stegulețul său, după care poți recunoaște pe stăpânul din lăuntru. Ușile se deschid, bărbații de stat se salută, își strâng mână, aleargă la garderobă, depun, dispar, conduși de servitorii livrați, în sala de ședințe.

Pentru ziarisții s'a rezervat o parte a sălii de ședințe, cu intrare deosebită. Arunc ochii încă asupra fațadei frumoase – parterul în stil doric, etajul prim ionic și mă iau pe urma altor jurnaliști.

Ajung, după ce sunt controlat cu toată rigoarea, ca și ceilalți camarazi ai penei, dacă am biletul de liberă-trecere, în sala de ședințe.

Stau locului ca să-mi adun gândurile. Ochilor le este dat să se scalde într-o bogăție de culori. Predomină aurul de pe pereți, de pe la ferești, de pe cele 8 policandre gigantice. Apoi roșul. Covoarele grele și moi, în care nu îți se aude pasul. Fotoliul lui Wilson. Arabescuri aurite pretutindeni. Draperiile de mătase, de pe la cele 9 ferestre mari, sunt într-o culoare discretă, cenușie. Patru oglinzi mari, venețiene, se întind până la plafon. Deasupra ușilor câte doi îngeri, ținând în mână embleme sau câte un papirus nescris.

Ne aflăm în „sala de mâncare”. Nu mai este „sala orologiului” în care se țin ședințele plenare, ca în rândurile trecute. Se vede că „sala” orologiului n-a fost destul de încăpătoare.

Stăm, vreo 200 de jurnaliști și jurnaliste înghesuți ca într-un butoi de sardale pe locul rezervat nouă. Ferice de cel care este mai înalt! Ceilalți joacă în vârful degetelor sau se așează pe scaune, resemnați, așteptând clipa să arjuncă mai'nainte, după ce s'au săturat colegii ceilalți. Am avut noroc cu doi colegi italieni, cu cari am făcut cunoștință la un banchet dat în onoarea noastră, a românilor zilele trecute. M-au recunoscut în mulțime și unul din ei, cel de la „Corriere della Sera” mi-a făcut loc în rândul întâi chiar, căci știa că sunt pentru întâia dată la o ședință pșenară. Așa am putut să văd în dragă voie întreaga adunare diplomaților.

Firește, primele întrebări pe cari mi le-am pus au fost: unde e Wilson?, unde e Clemenceau? Lloyd George? unde sunt reprezentanții României?

Vorbea un orator englezește, am putut deci să-mi plimb ochii de la unul la altul, fără de a urmări și vorbirea.

Mai bine de jumătate din sală era ocupată de o masă gigantică în forma unui M. La spatele fiecărui scaun de la masa aceasta steteau secretarii delegatului respectiv. În fruntea mesei, cu spatele către ferești, pe un scaun roșu, care se deosebește de al celorlalți (ca și acela al președintelui conferinței, al lui Clemenceau) sta președintele Wilson. Capul lui expresiv îl poți deosebi îndată din marea de capete. Are ceva profesoral și exotic capul lui Wilson, ochii lui exprimă bunătațe și cerbicie. Cu gulerul răsfrânt, cu o cravată neagră, într-o redingotă neagră, la vestă cu marginile albe, cu batista ieșită nițel afară, la piept, cu gesturile-i măsurate, îți face impresia unui pastor puritan, care-și cântărește fiecare vorbă și fiecare surâs al gurii.

În decursul ședinței a vorbit de două ori. Scurt, telegrafic. În englezește. Un murmur trecea prin sală când se scula să vorbească, apoi ridicau toți capetele: avea să vorbească apostolul libertății popoarelor! Vorba îi este, după cât pot să judec, lătareată și răsândită.

M-a cuprins o oarecare emoție în clipa în care i-am auzit glasul. Mi-am zis: „nu e puțin! Asculți pe acela care a rostit în trecutul apropiat punctele de mâncare poate pentru viitor mai bun al omenirii întregi. Gura aceasta a rostit „punctele wilsoniene”, vobind lumii întregi. Până în cel mai tainic colț al lumii, unde poate fi vorba chiar numai de o licărire de cultură, a străbătut numele acestui bărbat, pe care-l ascult acum și o vorbă de a lui trage acum în cumpănă cât sute de mii, milioane de vieți omenești. Dacă ar întrerupe firul pertractărilor, iacă, acu, printr'un singur gest al mâinii și cu o singură vorbă, s'ar porni iarăș râurile de sânge s'ar umplea satele iarăș de vaietele orfanilor și văduvelor, cămpurilor de luptă ar geme iarăș cuprinse de durere – și ele – de durerea celor sortiți să moară departe de ai lor.”

De aceea a trecut Wilson peste cererea doctrinei lui Monroe de a nu se amesteca Statele Unite în afacerile Europei. De aceea a contribuit ca să se adune reprezentanții tuturor neamurilor care vreau să pornescă de aici înainte la drum pe baza altor legături sociale; de aceea aveam în fața noastră pe mandatarii a 1200 milioane de oameni în sala aceasta de conferință.

Privind la președintele Statelor Unite americane mă gândesc la declarația sa dată în preajma plecării sale la congres, la declarația că nu se va „reîntoarce în America înainte să nu fi asigurată pacea lumii.”

Grea vorbă și mare vorbă! Care fi-va în stare să și-o ducă în împlinire? Sau este o himeră strălucită?

De la Wilson mi se plimbă ochii la Clemenceau, la „tigrul”, cum, îi zic francezii. E în nemijlocita apropiere alui Wilson, pe scaunul presidal/prezidențial, n.n./f. Mustățile tupoase, date neregulat în jos, albe de tot, ca și sprâncenele, ca și părul capului, cât a scăpat de chelie, dau bătrânului Clemenceau o înfățișare venerabilă; din căutătura ochilor și din ținuta umerilor însă – este o amăgire optică și o hipnoză a epitetului dat ministrului președinte al republicii franceze? – are, de fapt, Clemenceau ceva ce aduce a „tigrul”.

Când vorbește, și n-a vorbit în decursul ședinței decât de vreo câteva ori, vreo câteva propoziții, nu-ți vine a crede că omul acesta să fi fost temutul iconoclast al parlamentelor franceze, de care tremurau deținătorii fotoliilor ministeriale. Îmi aduc aminte de o fotografie reușită, care-l arată pe septuagenar îmbrățișând două fetei alsaciene în costum național, ca un

bunic iubitor și fotografia aceasta, care se răspândește în Franța ca premiu la o mare întreprindere editorială: „Alsacia noastră, Lorena noastră”, îmi desleagă problema: de ce s'a folosit Clemenceau de apucăturile tigruului? Fotografia cu alsacienele îmi spune: ca să poată strânge în brațe, odată și odată, ființele iubite din Alsacia și Lorena.

Președintele consiliului de miniștri francezi și președintele conferinței de pace știe cât de grea este misiunea ce-l așteaptă. A declarat odată, când a primit împuternicirea din partea camerei, că această chestiune este teribilă „că” este una din cele mai dificile, mai grele, din câte au fost puse cândva unui parlament, unei țări, unei epoci”.

Oare avea-va Clemenceau puterea de a duce la bun sfârșit acest congres mondial?

Lumea a început să se impacienteze. Ne aflăm într'a 4 a lună a tratativelor la masa verde, între anfitiști și „Opinia publică”, marele satrap așteaptă deciziunile hotărâtoare.

Wilson a declarat în Guild'hall odată că de aici înainte „nu vor mai trebui să fie grupări de națiuni în opoziție cu alte grupări, ci o singură grupare, puternică, predominantă, o ligă a națiunilor, păzitoare a păcii mondiale”.

Spre ținuta aceasta tind acum „cei patru” cari s-au pus în fruntea tuturor statelor antantiste: președ. Wilson, Clemenceau, Lloyd George și Orlando.

Pe al treilea șef al congresului, pe Lloyd George, îl găsec ușor din mulțimea de capete. Are o expresie a feței ce nu se uită. Bine legat, cu o față rumenă, cu părul alb, mătăsos și un nas respicat, Lloyd George are în ochi schinteia de agitator. Ochiul său spun mai mult decât atât, exprimă viclenie și sarcasm; fruntea-i lată, boltită, idei largi și îndrăznețe. Acesta e politianul ale cărui vorbiri, adunate în volum, le citeam înainte de război. „Alte orizonturi” îți deschideau vorbirile lui Lloyd George, orizonturi largi, în lăuntru cărora domnește responsabilitatea socială, în cari nu e desconsiderată clasa muncitorească, în cari se ridică zăgazuri puternice împotriva bolșevismului presimțit de pe atunci.

Lloyd George n'a vorbit în decursul ședinței, în schimb a vorbit unul din intimii săi, Barnes, reprezentantul partidului muncitoresc englez care a prezentat conferinței raportul și concluziile „comisiei de legislație internațională a muncii.”

Înteagă ședință aceasta a patra plenară a fost dedicată problemei: ce trebuie să întreprindă din partea tuturor națiunilor și a tuturor țărilor, ca condițiile materiale ale muncitorilor să se amelioreze și ca atmosfera morală să fie mai prielnică? De sigur pași cari să pregătească o lume mai dreaptă, decât cea din trecutul apropiat. Punctele, normele acceptate de conferință, le va găsi cetitorul într'alt loc al foi, aici mă mărginesc să-mi descriu impresiile personale de la ședința a patra.

Dintre oratorii, cari au urmat englezului Barnes, s'a remarcat membrul cabinetului belgian, reprezentantul partidului socialist, Vandervelde. Apoi au urmat alții: Brazilai, în numele Italiei, Lordul Sinha, în numele Indiei, un maharadja din Bikanir, câte unul în numele Cubei, a Boliviei, a Equadorului, a Panamei, din Uruguay.

Între cei de față, dar cari n'au luat cuvântul, am recunoscut îndată, după fotografii, pe bătrânul Pașici, pe mareșalul Foch, pe Sonnino, pe Pichon, ministrul afacerilor streine franceze, pe ministrul-președinte Kramar din Boemia, pe Balfour și pe alții, al căror nume ar spori lista de aici, dar n'ar servi la nimic.

După fiecare vorbire se ridică ofițerul Mantoux, profesor al universității din Londra, interpretul oficial al congresului și traduce sau din franțuzește în englește sau din englezește în franțuzește cele rostite.

Cetitorul român se va fi întrebat, de sigur: dar unde sunt ai noștri, reprezentanții României. N'au trebuit să caute mult, fiindcă s'au oprit în curând asupra capetelor cunoscute ale celor doi miniștri, trimiși de noi să ne reprezinte la congres. Scaunele lor se află în interiorul literei M, la mijloc, nu departe de scaunele președintelui Clemenceau, Lloyd George și Wilson.

Dl. prim ministru Brătianu își razimă capul în palmă, gânditor, cu „privire calmă, gânditoare, sub păru-i des, stufos, care începe să albească” (după cum l-a caracterizat președintele Societății scriitorilor francezi, Lecomte, în „l'illustration”, din prilejul primei ședințe a „ligei națiunilor”). Toți îl cunosc aici pe domnul Brătianu (cu accentul pe o), după cum îl aplaudă de câte ori li se dă ocazia să-l audă vorbind fie la „Sorbonna”, la o întrunire a popoarelor latine, fie la altă festivitate.

Știind că sunt român se grăbesc jurnaliștii italieni să mă asigure că știu unde se află dl. Brătianu, arătându-mi-l cu numele și în planul, tipărit, al locurilor și al stăpânilor lor.

La stânga lui Brătianu este un reprezentant al Siamului, la dreapta dl. ministru Vaida. Își curăță ochelarii, după ce și i-a aburit și i-a controlat la lumină, își poartă mâna prin părul care dă

și el în el în sur și ascultă. Lângă ministrul Vaida sunt reprezentanții Poloniei, Dmowsky și președintele Paderewsky, pianistul cu coama-i de leu și cu lavallera-i poetică, la gât.

Privind la ministrul ardelean, în timp ce oratorul englez își urmează vorbirea în englezește, mă poartă gândul la Ardealul nostru iubit. Revăd satele românești, văd, cu ochii sufletului pe flăcăii din Vălenii de lângă Șomcuta mare, cari veneau la alegeri pentru „candidatul de deputat” Vaida cu o pădure de stejar în mână – ca o pădure de a Dusinan, prevestitoare de cădere, pentru Macbethul ungar – aud chiar versurile electorale:

„Toți suntem cu tine, haida,
Doctor Alexandru Vaida...”

și inima-mi bate mai tare. Iată, versurile acestea s'au prefăcut în versurile întregului neam! Ceea ce cântau numai țărani români din Văleni, cei plini de vlagă și de dragoste de neam, o cântă acum întreg neamul românesc, în versuri mai frumoș rotunzite, dar tot atât de simțite, pe aria „Horia unirii”:

„Toți suntem cu tine, haida,
Doctor Alexandru Vaida...”

Mă poartă gândul și mai departe. Văd mii și mii de case românești, în cari se întreabă ai noștri în fiecare zi din zilele acestea de cumpănă pentru omenire: oare ce vor ajunge trimișii noștri iubiți la adunarea neamurilor? Aud pe tatăl familiei, despăturând gazeta, dimineața, la cafea în sânul familiei și cetind: „dl. Brătianu și dl. Vaida au expus în fața congresului revendicările naționale românești”... aud chiar o rugăciune învățată de mama – și plec capul în sala cea mare de ședințe a congresului mondial de pace, eu, gazetar român, plec capul, cuprins de dușoșia gândurilor, ca să mi-l ridic iară, mândru că ne putem arăta la congres cu cei trimiși de toată suflarea românească. Fii liniștit, îmi vine să spun tatălui de familie, care citește jurnalul în sânul familiei iubite, fii liniștit, cei trimiși sunt conștienți de responsabilitatea cea mare care zace pe umerii lor și lucrează din răsuputeri să ducă la bun sfârșit acțiunea atât de bine începută. Fii liniștit țaran român, talpa țării noastre, tu, cel de care se apropie cu planuri spurcate dușmanul, care vrea să te răpună, fii liniștit și treaz, cu astfel de conducători nu vei da greș, ținta ta va fi numai: înainte!

.....
În nemijlocita mea apropiere se află masa jurnaliștilor, cari stenografiază vorbirile pentru jurnalele mari: „Times”, „Corriere della Sera”, „Temps”, etc. Unul din ei dă un semn cu mâna. A isprăvit cu un raport, l-a împăturat, l-a lipit într-un plic și chiamă pe alt jurnalist să-l predea la poștă. Pot ceti pe plic cuvântul scris cu litere de-o șchioapă: „Radio”. Agenția Radio! Mâna întinsă peste capetele noastre prinde scrisoarea și o duce la poștă.

Mâine dimineață vor ceti sute de mii de oameni șirurile scrise și date mai departe în sala aceasta de ședințe. Sute de mii? Milioane de oameni! De toate vârstele, de toate breslele, de toate categoriile.

De-aș avea puțința, îmi zic, de-aș avea puțința să mă fac stăpân peste o astfel de mesagerie răspândită, să trimit, în locul rapoartelor de astăzi, o știre scurtă, în toate direcțiile rosetei vânturilor: „Pace! Pace generală, pentru toți! De-aici înainte: muncă cinstită, emulație pe cărările binelui! Să nu mai curgă nici un strop de sânge!” Să aduc liniște sufletească tuturor, ca de Paștile apropiate să putem sărbătorii învierea unui spirit primenit, „Învierea”, adevărata înviere, cea visată de cei buni ai omenirii întregi!

Dar gândul acesta...bizar e alungat de gândul: bagă de samă! e posibil(?) să sustragi veștile autentice trimise de alții și să mă dau bățut pe câmpul de luptă al conferinței de pace, bătându-mi joc cu dialectica unui Mefisto de ideia pacifistă.

Să mai povestesc ceva în raportul acesta al meu, care – cu amestecul de note personale și generale, cu mozaicul acesta de observații, vrea să fie o fotografie fidelă a celor simțite de un jurnalist ardelean la o ședință a congresului de pace – să mai refer și despre o scenă „nostimă”, cum se zice prin București.

Cum stam așa ghemuiți, în locul rezervat jurnaliștilor, s'au vârat vreo câțiva din noi în șirul dintâi, stând în picioare și acoperind privirea celor de la spatele lor. (Eu îmi găsisem refugiul lângă perete, lângă scaunul unui desenator, care lua cu dibăcie crochiuri după bărbații de stat mai de seamă).

Unui jurnalist american nu i-a venit la socoteală această eclipsă de perspectivă – un lucru foarte firesc când vii să vezi ceva la ședința plenară – și a început să țâșăie, fără de rezultat. A

luat-o și mai energic. Cei vinovați s-au uitat la el și au rămas mai departe în picioare. Atunci a prins foc americanul. Era un om bine legat și energic în gesturile mâinii. Văzându-se neascultat a început să lase o cascadă întreagă de provocări. „Jos! Jos! Jos! Pe scaun!”, șuiera, fluiera, aproape sta să strige celor ce-i stau înaintea.

Lumea a început să se uite la noi, cei de prin prejurul lui. Unii râdeau satisfăcuți, alții nu știau ce s'a întâmplat. Se uitau și miniștri de prin fotoliile lor. Americanul nu o slăbea din șuierate. Gesticula cu mâna și șuiera mereu: „Jos! Jos!”. Rând pe rând au părăsit, rușinați, „câmpul de luptă” cei vinovați – cei ce aveau scaune s'au așezat pe ele, lăsând privirea liberă, ceilalți s'au retras spre marea satisfacție a americanului. O pariziancă jurnalistă, se lupta cu un hohot de râs lângă mine. Alții aplaudau cu ochii pe întrepidul luptător pentru drept și dreptate. Era un mic erou în cercul nostru. Ceea ce a săvârșit americanul în șirurile gazetarilor de la congres a săvârșit poporul american în concertul mondial – mi-am zis eu, dând dimensiuni mai gigantice mișcărilor gazetarului american.

Mi-a venit ideea: tu, cel ce voiai să trimiți telegrama păcii de mai înainte nu vezi că ajungi mai repede la ea cu ajutorul americanului acestuia, care e rezolut? Un jiu-jiciu temporal, ca să poată veni odihna după oboseala avută!

De la mișcărilor unui luptător de „box” ale americanului n'a fost greu să trec „jiu-jiciu” japonez, cu atât mai puțin cu cât aveam lângă mine pe vreo câțiva reprezentanți ai Mikado-ului cu ochii pieziși.

Ciudați oamenii aceștia! Cu ce impasibilitate aparentă urmăreau decursul ședinței, ochii lor însă prindeau pe furii orice mișcare, orice vorbă rostită, ca să relateze țărilor lor îndepărtate. Japonezii și chinezii sunt reprezentați printr'un număr respectabil. Unde te uiți dai de ei cu fețele lor pământii, cu surâsul lor neliniștitor de judecător de instrucție. De multe ori îți vine întrebarea pe buze: n'am săvârșit o „lesa” de „rassă” – („lesa maiestate” este un păcat, la care ne-au silit maiestăți vrednice de osândă ele!) –? N-au să tragă folosul din întreg războiul acesta gigantic negrii și cenușii și galbenii aceștia din sala de ședințe? Drept răspuns văd albul ochilor cutărui trimis din Bolivia sau a dlui LuTseng Tsang din China – cari par'că își bat joc de rasa mea albă și-mi zic șăgalnic: „da bine ați mai brodit-o cu războiul vostru acu ne vine rândul nostru, să ne facem trebșoarele!..

Mă uit la unul din japonezi cum desenează într-un caiet siluetele oratorilor ca să le trimită jurnalului său, cu câtă liniște sufletească trage dungă lângă dungă, ca un cronicar fidel, care nu-și iese de loc din sărite. Văzându-l pe japonez îndemn pe prietenul Archip Roșca din Bucovina, căruia îi sar în ajutor la luarea crochiurilor de desenator ținând spatele, ca trepid: „Grăbește, grăbește! Uite, cum lucră asiatul.

S-a sfârșit ședința. A închis-o preș. Clemenceau cu câteva cuvinte. Toți se ridică și o pornesc afară. Cei ce nu cunosc încă toate personalitățile de aproape pândesc momentul să ajungă în preajma cutăruia și cutăruia, să-l vadă. Lloyd George pricepe, surăde și trece.

Fotografii și cinematografiile lucrează din greu, după cum au lucrat și în decursul ședinței, mânuind manivela aparatului cinematografului receptor.

La poarta principală, pe unde au să treacă automobilele s'a adunat lume. Detectivii și polițiștii fac ordine. Automobilele se perindă. Iată automobilul președintelui „Statelor Unite”, cu un steag, în care nu recunosc steagul american – duce pe Wilson cu secretarul său, salutat de mulțime cu respect. Iată pe reprezentanții Angliei, ai Italiei, ai Japoniei – rând pe rând cei 62 de delegați cu secretarii și ceilalți sfetnici ai lor.

Stegulețul românesc flutură vioi pe automobilul României. Mă uit cum dispar culorile stegulețului, dispăre și automobilul în depărtare și o apuc pe marginea Senei spre Otel.

Cum mă îndepărtez tot mai mult de ministerul afacerilor streine de pe Quai d'Orsay îmi vine tot mai clară înaintea ochilor sufletești situația statului reprezentat prin steguleț care a dispărut acum pe străzile Parisului. Dacă în 1856 cerea cu hotărâre Cavour, italianul, drepturi pentru poporul său, în acelaș palat, și a fost, de multe ori, luat de-a călare de politicienii cu titlul

de ambasadori, el simplu conte de Cavour, dacă unul din ambasadori și-a permis să trăiască ostentativ pe reprezentantul piemontez: „Domnule!”, voind să-l jignească față de ceilalți participanți, cari erau: „Excelențe!” – și neamul românesc va avea aceeași ținută dărză, hotărâtă, ca și Cavour dacă nu i s'ar lua în considerare cererile-i îndreptățite și cu aceeași ușurință, cu care a trecut Cavour peste înțepătura diplomatului miop, va trece peste eventualele jigniri, cari s'ar putea aduce.

La urma urmei tot va triumfa Piemontul...

Dar temeri de acestea nu e îndreptățit să nutrească piept românesc în zilele noastre. Conducerea cauzei românești este încredințată în mâini bune. Faptul acesta ne poate da siguranța în viitorul apropiat viitor mândru și glorios, vrednic de suferințele îndurate de cei mai buni ai neamului nostru...

III DIN ÎMPĂRĂȚIA MORȚII

de Horia Petra-Petrescu
Paris, Vinerea mare, 1919

Azi dimineață, când să mă scol, mi-am pus întrebarea: cum vei comemora punerea în mormânt? Am trecut în revistă alte „Vineri mari” – ca băiat, cu vârtelnița în mâini, în „podșorul” bisericii din Brașov; ca student, în Viena, la capela românească; mai apoi o „Vinere mare”, neuitată, în Veneția, în San Marco”, în drum spre Roma și mai pe urmă „Vinerea mare” din spitalul din Praga, la căpătâiul soldaților români răniți, cetindu-le din evanghelie. Cum vei trăi în Paris clipele durerii? m'am întrebat eu și cel mai bun răspuns l-am aflat în planul de a merge singur-singurel la „Père Lachaise”, în cimitirul cel mare al Parisului. De ce singur? fiindcă voiam să-mi pot aduna gândurile.

S'ar fi căzut să trec în hotarul celor morți într-o societate veselă, în mijlocul unui cîrîp guraliv? n'ar fi fost pasul meu ca o profanare a clipei?

„Singur mă simt singur”, cum a spus-o un poet odată. De aceea mi-am luat ghidul subsioară, am studiat mersul „Metropolitanului” și am pornit-o la drum. O vreme îmburnoșată, cum se zice în Moldova – înnorată și neprietenească parcă plângea și natura moartea Omului.

Am călătorit mai bine de 40 de minute cu „Metropolitanul”, tramwayul subteran până să ajung la „Père Lachaise”. Pentru cei ce se vor mira de numele acesta Pierre Lachaise amintesc că este numele paterului iezuit, a confesorului lui Ludovic al XIV-lea, Lachaise, care avea pe locul unde se află astăzi cimitirul o casă de vară. „Père (tata, pater) Lachaise” a vândut locul cu casă cu tot orașului și astfel a ajuns proprietatea de la „Père Lachaise” cimitir, unul din cele trei cimitire vestite ale Parisului.

Pe cine am găsit la „Père Lachaise”? Pe *Alfred de Musset* și pe *Baumarchais* și pe *Beranger*, pe *Scribe* și pe *Benjamin Constant*, pe *Balzac* și pe *Bernardin de Saint Pierre*. Trecând pe lângă mormintele din „Père Lachaise” înveți istoria literaturii și culturii franceze. Trebuie să te oprești de zeci, de sute de ori, ca să-ți ridici pălăria în fața trecutului glorios, în fața reprezentanților genului francez, cari odihnesc aici, în pământul țării iubite.

Am numit numai câteva nume acestea de scriitori, ai căror nume e cunoscut pretutindeni. Zilele trecute am fost la „Notre Dame” și în „Sorbonă”, la sărbătorirea scriitorilor francezi morți pe câmpurile de luptă în războiul mondial. Plimbându-mă între monumentele de la „Père Lachaise” îmi pun întrebarea: Oare n'ar fi fost mai folositor pentru omenire dacă cei 400 și mai bine de mînuitori ai penei ar fi avut puțința să scrie mai departe spre gloria neamului lor, decât ca să muște'n țărână, înainte de vreme? Nu s'ar fi născut în mijlocul lor un nou Molière, la mormântul căruia mă aflu acum, sau un nou istoric, ca Michelet, sau un nou romancier ca Balzac? Moartea lor prea timpurie, pricinuită de un glonte sau de o ghiulea idioată, care-dacă ar fi zburat cu un metru ceva mai departe de dânsii i-ar fi lăsat în viață-nu înseamnă o pierdere mai mare pentru întreaga cultura omenirii, decât pierderea unui anumit petec de pământ?

Nu se va fi aflat între cei căzuți pe câmpurile de luptă un alt filosof și matematician ca Aug. Comte, un alt economist de talia lui Saint-Simon, un alt compozitor, ca Bizet (autorul operei „Carmen”), Auber (op. Fradiavolo), Boietdieu, Cherubini, îngropați aici? N'ar fi dus mai departe, cu cinste bunul nume al sculpturii și picturii franceze alți Corot, Delacroix, Falguiere, Gericault sau al artei dramatice alte domnișoare Mars și Rachel, alți actori Talma?

IV SCRISOARE DIN PARIS

(de la corespondentul nostru special)

Ne aflăm într'a patra lună a tratatelor congresului de pace din Paris și tratativele urmează pentru unii prea tărăgănat. Se observă, nu numai în presa franceză, o oareșcare neliniște. Este prea firesc fenomenul acesta: în toate țările se întrabă lumea dacă prelungirea pertractărilor, într'un tempo ca cel de până acum, nu cuprinde în sine germenul unor nouă conflicte între popoare și țări?

Fiecare neam e chemat să-și controleze aspirațiile naționale, să se întrebe până unde ele sunt îndreptățite pentru asigurarea viitorului complexului – se cântăresc argumente pro și contra. Se construiesc țări nouă. Grea, însemnată misiune pentru fiecare neam. Conducătorii neamurilor nici când par'că n'au avut o chemare mai grea.

Ca să se vadă grijile de cari este cuprinsă Franța, care găzduiește congresul de pace, e de ajuns să citești cotidienele mari franceze din zilele ultime. Toate discută cu mai multă sau mai puțină vioiciune problema capitală pentru viitorul poporului francez: fi-va în stare „Societatea națiunilor”, a cărei constituire se discută tocmai, să ofere garanțiile necesare de pace pentru teritoriul Franței? Cari pot fi aceste garanții indispensabile pentru siguranța statului?

Așa publică d.e. jurnalul „Le Temps” (3 Apr.) un judicios articol de fond, în care spune între altele: „Comenduirea interaliată a propus ca forțe aliate militare să ocupe în permanență Rinul. „Le Temps” a arătat că în cazul acesta ar fi nevoie de o ocupațiune în patru, de trupe americane și britanice pe lângă cele franceze și belgiene. Dar dacă Statele Unite cred că este imposibil să-și lase trupele în Europa și dacă Marea Britanie nu dispune peste efectivele necesare ca să întrețină garnisoane pe marginele Rinului, ce ținută va lua guvernul francez?

„Vor ocupa trupele noastre franceze întreaga partea stângă a Rinului și toate capetele de poduri, cu singura completare a forțelor belgiene? Ar fi o responsabilitate grea, apăsătoare de tot, ce s'ar arunca pe umerii Franței. Țara noastră nu vrea să fie totdeauna soldatul pe care-l trimiți înaintea tuturor. A purtat Franța greutatea principală a războiului. Consecințele le va simți în decursul multor ani ce vor urma. Nu e logic ca să poarte și greutatea principală a păcii – greutatea urei pe care 70 sau 80.000.000 germani ai nutri-o împreună împotriva acelor cari vor ocupa un teritoriu germanic”.

„Le Temps” întreabă, după ce a constatat că „Germania se pricepe să provoace incidente la comandă” și în viitorul apropiat „De ce să nu aadaog guvernele din Londra și din Washington înscriind în tratatul de la pace că Regiunea Rinului trebuie „demilitarizată” cu toată rigoarea, că orice atac german împotriva Franței, împotriva Belgiei sau împotriva ținutului de la Soar s'ar considera drept o declarare de războiu dată de Germania Marii Britanii și Statelor Unite? De ce n'ar sancționa parlamentul britanic și senatul american, fiecare în măsura care-l privește această declarațiune?”

După cum vedem jurnalul francez care se bucură de o mare influență în viața politică franceză, își exprimă temerile întemeiate pe experiență că orice alianță viitoare a unei „societăți a națiunilor” ar fi ilusorică, dacă nu se vor găsi modalitățile ca Germania să nu mai fie în stare să atace pământul francez.

„Societatea națiunilor” va trebui să aibă „un drept de control un drept de investigație” și prin organele sale să aibă puțința de a „ordona anchete și să preîntâmpine comploturile în țările cari ar da prilejul la prepusuri legitime”.

Grijile pe cari le nutrește poporul francez pentru viitor sunt foarte esplicabile. Și poporul nostru, dacă s'ar afla în situația geografică a Franței, și-ar pune întrebările de mai sus în clipele acestora solemne, când e vorba să se decidă soarta neamurilor.

Dar nici poporului românesc nu i se poate lua în nume de rău, dacă – cu aceeași dreptate – se întreabă: Statele mari, antantiste, cari m'au chemat să iau parte la război îmi vor oferi garanța îndreptățită că desideratele mele la o existență cinstită ca neam vor fi duse în îndeplinire? Ceea ce pentru unul este alb, nu poate fi pentru celălalt negru: argumentarea franceză trebuie să fie – mutatis mutandis – adaptabilă și la o argumentare din punct de vedere românesc. Desigur: partea leului a avut-o în războiul acesta mondial Franța, cu ținuturile-i devastate, cu pierderile-i grozave de oameni – dar, întrebăm: fost-a scutit neamul românesc de aceste lovituri grele? Să o spună ținuturile, cari au gemut sub dominațiune străină, să o mărturisească hecatombele nenumărate de ostași români, hecatombe cari tot în folosul cauzei comune au fost aduse.

Dacă Franța se întreabă: va putea poporul francez să țină piept unei viitoare invaziuni germane – are și poporul românesc dreptul să se întrebe: ce siguranță mi se oferă mie că aspirațiile de fiară de pradă ale ungarilor nu vor forma iarăși prilej de nouă vărsări de sânge pentru viitor?

Fiind dreptatea pe partea noastră, știindu-ne curați, putem pretinde cu tot atâta dreptate ca și „Le Temps” ca ori ce mișcări subversive, pornite împotriva integrității neamului nostru românesc, să fie sufocate în fașă din partea unor comisii instituite de marea Societate a națiunilor”. Noi n'avem de ce să ne temem dacă vom fi citați înaintea unui aeropag mondial.

E vorba acum: afla v-a congresul de pace formula potrivită, care să-și ducă în îndeplinire cererile juste ale Franței? Cristalizându-se cererile Franței în câțiva paragrafi, cari vor putea fi duși în îndeplinire – am câștiga și noi pe urma aceasta.

Fiv-a Wilson acela care să se priceapă să așeze oul lui Columbus cum trebuie? Atunci ar fi fapta aceasta a președintelui american o răsplătă înmiiată pentru descoperirea exploratorului Columb. A binecuvântat omenirea descoperirea Americii – în cazul acesta ar declara descoperirea Americii de zi sfântă pentru întregă omenirea...

V

PACEA DE LA SAINT GERMAIN

Paris 1919

Am pornit-o la drum de dimineață. O dimineață binecuvântată de vară, cu cerul plin de albăstreală și cu o bogăție de culori, pe Sena și prin cartierele înconjurătoare, de te'nfiorai, bucurându-te că-ți este dat să trăiești.

Cartierul latin era în picioare, pe lângă toată ora dimineții „Penseur” ul. statuia gigantică a lui Rodin, se profila minunat în aerul de dimineață în fața „Panteonului”. Grădina Luxemburg își descoperea tainele cu dărnicia-i de amantă. O păreche se bucura de viață, lângă „Fântâna Medicee?” într-un mediu ca'n povești.

„Azi e o zi însemnată”, mi-a spus însoțitorul.

O, da, o simțeam eu prea bine!

„Astăzi îngropăm Austria!”

Din mijlocul vieții, din mijlocul pulsației-plecam la o înmormântare. Pleci la înmormântarea unei singure ființe și ești oarecum emoționat – acum aveam să luăm parte la înmormântarea unei țări întregi, a unei mame maștere, care a pricinuit moartea a sute de mii de români de ai noștri.

Îmi descoseam sufletul și citeam într'ânsul, în timp ce îmi îndreptam pașii spre gară: „Taci, suflete, că-i bine! Clipa aceasta trebuie să sosească mai degrabă – înmormântarea aceasta nu este de loc nedreptățită! E o plăcere să te grăbești să iei parte la o astfel de îngropare!”

Eram doară unul din moștenitorii veseli pe urmele mamei celei vitrege! ... Am luat trenul, care pleacă de la gara St. Lazar și ne-am urcat pe acoperișul unui vagon, în „imperială”, în etajul prim, vound să vedem frumusețile naturii mai bine. Nu-i vorba, idealismul nostru am fost siliți să-l plătim cu murdărirea câtorva jurnale, pe cari le-am așternut pe băncile pline de fum de locomotivă, ca să putem ocupa noi locul în „imperială”; dar ce nu face omul de dragul idealului?

Turnul Eiffel ne apărea de nenumărate ori, ca ochii vigilenți ai unui detectiv, care păzește astăzi pe președintele Wilson de atentate.

Tunelul de la Batignolles ne-a umplut de fum, din greu – tot așa cel de lângă Saint Germain – dar nu ne-am dat bătuți, căci recompensa cea mai frumoasă am găsit-o în minunatele ținuturi cari se înșiruie par'că fără sfârșit pâna la ținta călătoriei noastre.

După o oră de drum pe „imperială am ajuns. Tocmai față în față cu gara se afla castelul unde avea să se adune diplomații să dea reprezentanților austrieci condițiile de pace.

Înainte de a ajunge în St. Germain, aruncând ochii în jurnalele franceze de dimineață, am găsit comunicatul oficial al statului major polon că în Galiția orientală, după ce au ocupat trupele polone orașul Stanislau s'au unit cu Armata romană.

Augur bun!

Stau în curtea castelului de la St. Germain, în timp ce reprezentanții vienezi primesc condițiile de pace de la Antantă, și mă gândesc la zilele trăite în fosta Austrie.

Mi se desprind câteva scene caracteristice, pe cari mi le-am ținut în memorie cu ținte de aur.

„Ringstrasse” – Viena – în fața universității. „Bummel”ul studențesc de sâmbătă e să înceapă. Societățile studențești sosesc rând pe rând, ca să se plimbe, grav, pe sub arcadele universității. Fețe ciopârțite de sabie, la „mensură”, șepci albastre și roșii și verzi, date pe ceafă sau ridicate riguros în semn de salut. Un murmur și o forfoteală ca într'un stup.

Deodată s'aude un strigăt, o apostrofare, și zeci de mâni se ridică: un slav, un ceh, îndrăznise să se amestece în „Bummel”ul german și să vocifereze cu glas înalt. E gata încăerarea! Bastoanele groase, studențești se încrucișează – portarii și pedeliile aleargă să despartă pe cei încăierați – sboară cuvinte grele, de o parte și de alta – doar „Castalia”, zâna care păzește fântâna din curtea universității, de a mai rămas nemișcată.

Nemții cântă „Deutschland, Deutschland uber alles” – slavii răspund cu „Kde domov muj?” (care-i patria mea?) – iar rezultatul îl allăm în geamuri sparte, în rampa sfărâmată, în cordoanele de polițiști, afară de universitate, (căci poliția nu are ce căuta în interiorul universității) în suspendarea cursurilor universitare pe zile, pe săptămâni, din cauza agitațiilor studențești.

Nemții din Viena nu voiau să știe de stertul de milion de cehi din capitala Austriei, cehii priveau Viena cu ochii poetului lor Machar ca pe o întreținută nevrednică.

În zadar doream noi studenții români, să urmăm cursurile la universitate – certurile între cele două neamuri aduceau pe „tabla cea neagră” a universității așiful: nu se țin cursuri până la liniștirea spiritelor.

Liniștirea spiritelor? Dar gândul mă poartă la altă scenă, în „Stadtpark”, în sala cea mare, unde se țineau balurile de gală ale „României june”. Jubileul societății studențimei italiene: „Circolo academico italiano”. Cu Mussaffia, românistul, în frunte, cu Scipio Signele, care aducea salutul Italiei independente, cu Dudan ca președinte, Dudan, corespondentul de la „Corriere della Sera”, care a trecut granița la începutul războiului și și-a câștigat merite față de neamul său.

Bucuria italienilor când soseau „i fratelli rumeni” – plângerile lor în fața noastră, că n'au universitatea lor în Triest – agitația lor febrilă pentru revendicarea drepturilor naționale, în broșuri, foi volante, în conferințe și proteste solemne – toate-mi spun: nici italienii nu s'au simțit fericiți în Austria!

Nemții cântau „Gott erhalte!”, lăsându-se hipnotizați de accentele lui Haydn, crezând că Domnul poate „protege” un stat atât de putred, în care dacă erai român, ceh sau italian erai considerat cetățean de mâna a doua!

Un tânăr student român, cu cartea de studiu subsuoară, încetinindu-și pașii în apropierea „Burg”ului, a palatului habsburg. Trece pe lângă garda din curte, pe lângă garda, care i-a fost de atâtea ori biet-moșul sau strămoșul său, adus să străjuiască odoarele străine și oamenii străini. Ochii tânărului caută în toate părțile, doar de vor da de cel așteptat. Și iată-l, că sosește. Straja sare ca mușcată de tarantulă, goarna sună, steagul fâlăie, arătându-și pajura cu două capete – și stăpânul habsburg trece pe lângă tânărul român.

E frumos și bine aici în preajma „Burgului” și a capului încoronat, gândurile tânărului însă colindau pe alte plaiuri – la ai săi acasă, la sârăcia lor, la nedreptățile îndurate de ei. Și în timp ce saluta pe Francisc Iosif, mașinal, tânărul român își înfingea unghia degetului arătător în podul palmei, să-l doară și șoptea printre dinți, dureros: „De ce nu ne faci dreptate?”

Îl venea să alege pe urma trăsorii, să prindă mâna domnitorului să i-o scuture și să-i strige în urechi: „Suntem și noi aici! Fă-ne dreptate” ... Dar la ce ar fi folosit toate acestea? N'ar fi ajutat cu fapta aceasta a lui nici cât e negru sub unghiel Se mulcomea tânărul și surâdea trist când

trecea pe sub poarta pe care sta scris: „Justiția est regnorum fundamentum” (dreptatea este fundamentul domniilor).

„Iată, îmi zic așezând amintirile acestea în ordine, ca într-un mozaic, pentru aceea luăm noi astăzi parte la prohodul Austriei: cehul din Viena și din Boemia, italianul din Triest, românul din Bucovina și din Ardeal și-au cerut drepturile lor, n'au vrut să fie Cenușăreasa neamurilor; iar tu, mamă vitregă, tu, care zaci acum pe năsălie, n'ai priceput spiritul vremii celei nouă, ai trăit îmbătătat de fumurile gloriei vechi, medievale, fără să ascuți bătaia la ușă a vremurilor noastre”.

„Dacă ai fi căutat prin hârtiile tale de zestre, ai fi găsit multe pete de frumusețe, – dacă ți-ai fi cetit cu de-amănuntul hrisoavele venite din toate colțurile țării – n'ai zăcea acum întinsă aici fără suflare”.

Gândindu-mă la nedreptățile îndurate de noi, românii, văd pe Horia cutrieierând străzile Vienei, la „Împăratul” ca mai apoi să ajungă împătrit la poarta Bălgradului, – văd pe Inocențiu Micu Clain, care a strigat plin de durere, la adresa Vienei: „Umbă cu noi mai rău ca cu jidovii – asta-i tot ce se poate face cu un neam ca al nostru?” – văd pe Avram Iancu cutreierând „Burgul” împărătesc, ca să se întoarcă mai apoi desilusionat acasă și să moară cuprins de noaptea minții, fiindcă Viena a rămas mută la chemările noastre îndreptățite ...

Strâng pumnii și-mi zic: nu e creștinește să fii vesel la înmormântare, – aici însă sânt vesel.

Atmosfera nu este gravă de loc. Dimpotrivă. Contribue cerul albastru și aerul cald de vară ca diapazonul sufletesc să fie acordat mai mult după tonalitatea valsurilor lui Johann Strauss și Launer, decât a marșului funebru de Chopin? Planează în aer ceva din „gemurlichkeit”ul vienez. Proiectez eu numai atmosfera aceasta? Și alții par'că au aceeași impresie.

Pe balcon, deasupra porții principale de la intrare, în curte, se razimă mareșalul Foch în coate și privește cu ochiii albaștri spre grupul de gazetari, cari se află în curte. Mareșalul Foch răzimându-se în coate! Aversul medaliei! O temă de exhaustat a la Strindberg sau Bernard Shaw. Am întrepris mai apoi o preumblare neuitată: ne-am plimbat pe faimoasa terasă de la Saint Germain. Oricât de saturat să fie simțul văzului cuiva – priveliștea ce i-o oferă ținutul Senei, de aici, cred că i-ar aduce o potențare a plăcerii estetice. Lungă de 2400 de metri, lată de 63, se întinde această terasă construită de vestitul arhitect Le Nôtre în 1672 de-alungul unei pădurici, lăsându-te să guști în întreagă splendoarea sa câmpia presărată cu case de la țară, cu sate întregi: Marly, Pecq, Le Vésinet, în timp ce vezi Sena cum șerpuiește, făcându-și loc să ajungă la Paris. Parisul însuși nu se poate zări de aici. Îl acopere muntele Valerien se văd numai înălțimile de la Montmartre și turnul Eiffel. Ne-am simțit ușori ca nește fulgi în după-prânza aceea de vară, plimbându-ne pe terasa lui Le Notre și scăldându-ne ochii în frumusețile naturii.

Sufletul ne era plin de poezie. Stam să intonăm un himn naturii, în ritmul furtunos al unei poezii de Walt Withman, ditirambic.

Vreo câteva părechi se plimbau prin parc și prin păduricea din apropiere uitându-și de congresul de pace din Saint Germain și de toate ... Fericii!

O Sărbătoare a conferenței de pace.

— Impresii. —

De Horia Petru-Trepenca

Paris, Aprilie 1919.

Am pe masa de scris un bilet mic, albustiu, în formă de elipsă, cu înscrisurile curvate tipărite pe el:

„Conférence de la Paix.

Paris.
Billet d'Entrée pour une Personne.

„Vendredi, le 11 - Avr. 1919.”

Conferința de pace. Paris. Bilet de
intrare pentru o persoană. Vineri, în
11 aprilie 1919.)

Căci din cititorii acestor rânduri ar
fi vrut să aibă partința să intre în
palatul „Aparilor Străine” de pe Quay
d'Orsay și să ~~urmeze~~ fie de față la conferin-
ța de înțelegere de pace! Fiindcă
Ardealul nostru este în sărăcie atât de mde-
rățită de Quay d'Orsay și fiindcă
mi-a fost dat să văd și ascult un concert
în după-amiaza zilei de 11 Aprilie - merit
pe cititorul binăvitor să primească calauza
și ea mea, dându-mi oțelul să-l scriu.

Par. 4. 361

n. exlvi/72

Scrisoare din Paris.

(de la correspondentul special
notm)

Ne aflăm într-o parte bună a tratativelor ^{complexe} ~~de~~ ^{de} ~~la~~ ^{de} conferința de pace din Paris și tratativele ^{portocăniș} ~~portocăniș~~ umeză pentru unii prea trăgânt. Se observă, nu numai în presa franceză, o sarcină relinștată. Este prea visibil fenomenul acesta: opinia publică în toate țările se întreabă lumea dacă prelungirea tratativelor, într-un timp ca cel de până acum, nu cuprinde în sine germele unor noi conflicte între popoare și țări?

Fiecare națiune e chemată să-și cotoască ^{legi} ~~legi~~ ^{aspirațiile} ~~aspirațiile~~ ^{nationale} ~~nationale~~, să se întrebe ^{prin} ~~prin~~ ^{de unde} ~~de unde~~ sunt ^{indiferențele} ~~indiferențele~~ ^{ale} ~~ale~~ ^{națiunii} ~~națiunii~~ ^{și} ~~și~~ ^{tratativele} ~~tratativele~~, ^{să} ~~să~~ ^{evite} ~~evite~~ ^{un} ~~un ^{singur} ~~singur ^{viu} ~~viu~~ ^{complex} ~~complex~~ ^{al} ~~al~~ ^{lumei} ~~lumei~~ - să cântărească argumente pro și contra. Se construiesc țări noi. Grecia, înțelegându-și misiunea pentru fiecare națiune. Conducătorii națiunilor nici când par să n'au avut o chemare mai grea.~~~~

402/20/78

Pacea' dela Trianon.

Impresi' dela cîmpul de pace din Paris.

de

Florica Petre - Petreanu.

Paris, 7 Mai 1915.

Ni s'a dus: trenul pleacă la Versailles,
dela gara "Pont d'Alma", la ora 13 și 20

(Cititorului român i va sura cîndet
în orașii: ora 13 și 20. Trebuie să te
obiceiști cu Franța, (de la Italia, cu
cetățile orărilor dela Paris la 24.)

Ne-am înfîntat deci înainte de
ora 13 și 20 la gară mititică, așteptînd cu
ureo cățiva englezi și cu cîteva englez-orice soviet
trenului. Erăm trei inși: reprezentantul Bana-
tulin la congres, dl Căin Prediceanu, jurna-
listul român dl Aurel Esca și eu mine.

Biletele noastre de Trece ne dădun
vîră, dlui Esca, să "circule prin străzile din
Versailles", dlui Prediceanu și mie, să ne găsim în
locșor din raionul rezervat în grădina palatului
Trianon / pe seama pacei.

7 Mai 1915

XLVI/23

Din Împărăția morții.

De

Horia Petra-Petrescu

Paris, Vinerea mare, 1919.

Azi dimineață, când să mă scol,
 mi-am pus întrebarea: cum vei
 să-mă comemora punea în mormânt?
 Am trecut în revistă alte "Vineri
 mari" - ca băieț, în vârtelnita
 în mână, în "podivorul" bisericii
 din Sfraso; ca student, în Viena,
 la capela românească; mai apoi
 o "Vinere-mare", neuitată, în Venetia,
 în "San Marco", în drum spre
 Roma, și mai pe urmă
 "Vinere-mare" din spitalul din
 Baga, la căpătâiul soldaților
 români răniți, citindu-le din
 evanghelie.

19.3.19